

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

Excursió per la Conca de Tremp
i Vall d'Ager

Benavent, Isona, Castell de Llordà, Biscarri, Covet, Conques, Abella de la Conca, Sant Romà d'Abella, Besturç, Orcau, Figuerola d'Orcau, Tremp, Guardia, Mur, Pas dels Terradets, Ager.

(Acabament)

Sortirem del poble de Sant Romà per l'extrem NO. i als 30 minuts arribarem a l'estany gran de Besturç, de uns 80 metres de diàmetre, situat en un planell i no rebent cap corrent d'aigua exterior. A cosa d'un quart de distància, hi ha un altre estanyol més petit, tenint sols 20 metres de circumferència. L'interior de ambdós estanys és de forma cònica i de parets esgraonades, emergint de son centre la déu d'aigua que'ls omplena, no havent-hi record de que'l més petit s'hagués eixugat mai, ni en anys de grans secades. Altra particularitat té aquest darrer i és que, segons la gent del país, hi ha un xuclador que atrau al fons de l'aigua, morint ofegats tots els imprudents que han volgut nedar dins de l'estany.

Té molta estima la pedra que s'extreu d'aquell lloc, la qual es deixa treballar amb facilitat, tornant-se a mida que passen els anys com a corcada i d'una duresa extraordinària. Es diu que d'aquesta pedra es construïren el castell de Llordà i altres edificis importants de l'encontrada.

De l'estany gran, en cinc minuts es baixa fins a trobar el rieral procedent d'Abella, el qual s'atravessa per una palanca de fusta i es munta, en 15 minuts, per fadigosa costa, al pintoresc poblet de Besturç, situat en un repeu de la serra de Sant Corneli. Té molt

poques cases i l'església és petita, amb un absis rodó completament llis. Hi havia hagut un castell que'l comte Ramon de Pallars va cedir-lo al pare de la seva muller, l'Arnau Mir de Tost. Sense quasi aturar-nos-hi, continuàrem el camí, que, en sentit sempre ascendent i després d'atravessar varies torrenteres que baixen del cim de la muntanya, ens conduí dalt d'un planell, des d'on s'obrien ja les runes del castell d'Orcàu, edificat a la part superior d'un cònic puig.

Orcau. A mida que'ns hi apropàvem, es destacava millor l'aspecte d'un ullal colossal que ofereix el castell vist de lluny. Arrapades al vessant de l'esmentat puig, de cara a Migdia, s'obiraven també les cases del poble d'Orcàu, on hi érem a les dotze tocases. Exceptuant un carrer que atravesa la població de banda a banda, tots els demés són força costaruts, i, en conjunt, l'edificació és molt vulgar. L'església parroquial té unes cases adossades als murs, no presentant tampoc cap caràcter particular. Va ésser construïda a la meitat del segle XVI, baix l'advocació de Nostra Dòna dels Angels.

S'extén el poble a l'altre cantó d'un torrent, on s'hi veu una altra església, no molt gran però ben proporcionada, lluint un bonic absis de tradició romànica.

Ens restava veure d'Orcàu lo més important, com és el castell. S'hi puja de dins del poble, per uns carrers estrets i de pronunciada pendent i a l'arribar a les darreres cases, es segueix un camí no gaire ample, que, en direcció NE. i en cosa d'un quart d'hora, porta dalt del turó. Al seu cim mateix, s'alçen mig enrunats els alts i groixuts murs del castell, el qual té la forma quasi circular. Estava envoltat per diferents ordres de defenses que ocupaven tot el perímetre superior del turó. A un extrem d'aquest hi ha l'església o capella del castell, dedicada a la Mare de Déu de la Pietat, qual imatge inspira molta devoció a la gent de l'encontrada. Es un temple romànic bastant ben conservat, amb arquéacions i llises platabandes en son exterior.

Aixís com el castell de Llordà que visitàrem el dia anterior ofereix un conjunt atractivol dins del seu gènere, degut potser al tò groc-daurat de les seves parets i a la taca verdosa dels arbres dels turons veïns, en canvi, el d'Orcau està envoltat de muntanyes pelades, quasi sense vegetació i els seus murs son construïts d'una pedra grisenca que li dóna una fesonomia de veritable fortalesa amb l'aire dur i tètric de la majoria de tal mena d'edificis. D'aquest castell, segons Mn. Coy, se'n tenen noves de l'any 1045 y 10 anys

més tard es parla ja de la família Orcàu. Es diu també que, en 887, un Arnau d'Orcàu va distingir-se molt en les gestes de Wifret el Pilós contra els serraïns.

Per la baronia d'Orcàu es conegué durant llarg temps tota aquesta banda de la Conca, la qual domina per complet, aixís com també part de la conca de Pobla de Segur. No cal dir que la vista des d'aquell estratègic lloc, és molt extensa i bonica per ambdós costats.

En el nus de la muntanya de Sant Corneli amb el Puig de Galliner hi ha el coll d'Orcàu, per on passa l'antic camí reial que, abans de construir-se l'actual carretera de Tremp, era l'únic que posava en comunicació l'alta muntanya amb la terra baixa, per la collada de Comiols.

La devallada des del castell al poble la férem amb pocs minuts i a les 14'30 sortiem d'Orcàu, precisament per l'antic camí que suara acabo d'esmentar. La baixada és molt ferma fins arribar al fons de la vall, per la que corren unes baixes serres que deuen guanyar-se seguint les ondulacions de les mateixes. De nou trobarem el riu d'Abella, travessant-lo per una palanca al peu del molí d'Orcàu, prop ja de Figuerola, on hi arribarem a les 15'35. El poble de Figuerola d'Orcàu dista de Tremp 10 kilòmetres, estant edificat dalt d'un petit turó. L'església parroquial fou reconstruïda en les darreries del segle XVII, oferint l'estil propi de l'època. A les afores hi ha l'ermita de la Mare de Déu del Prat. Es bastant gran, però sense presentar cap caràcter d'antiguitat. Les cròniques fan esment del castell de Figuerola, del qual no's veuen restes en lloc, al menys, prou importants, que cridin l'atenció.

A cosa de cinc minuts de la població, en direcció a Llevant, dalt d'un planell i al peu d'un camí, hi ha un edícul de pedra del que surmonta una interessant creu amb el seu pilà també de pedra. A ambdós costats s'hi alçaven altres creus, les quals han desaparegut, veient-se per terra els trossegats restes de les columnes. Es disfruta des d'aquest lloc d'una bonica vista, particularment pel cantó de la serra de Sant Corneli.

Despedits el tragner i els animals que'ns havien conduït fins aleshores, férem la resta del trajecte amb la tartana que porta el correu de Isona. Sortirem de Figuerola a les quatre tocadetes, trobant ben tost l'embranchement de la carretera general de Tremp. A les 17'50 passàrem pel poble de Vilamitjana, el qual queda esgrauonat a la dreta de la carretera, obirant-se la seva església amb un alt campanar d'espadanya. Anàvem fent via sense que'l tartaner

s'apressés gaire, però a la fi, pocs minuts abans de les 18, arribàrem a Tremp.

Tremp. Aquesta ciutat està situada al mig de la Conca de son nom, a 432 metres d'altitud i com a capital del districte és la més important del mateix pel nombre d'habitants i pel seu moviment comercial i agrícola, havent passat una època de veritable prosperitat amb motiu de les obres de construcció de l'important presa del pantano de Sant Antoni, de tots prou conegut.

L'aspecte de la població és bastant simpàtic, sobretot el passeig de ronda, que començà a construir-se a les darreries del segle passat. Al mig s'hi aixeca una creu de pedra, mutilada ja d'antic i modernament de nou profanada per fer-la servir de suport a un aparell elèctric.

L'església parroquial, antigament col·legiata, és d'una sola i espaiosa nau construïda l'any 1638. L'altar major és obra de l'intel·ligent imaginari de Tremp, En Josep Casases, qui l'acabà en la meitat del segle XVII, substituïnt a un altre d'anterior que's cremà. En el lloc d'honor s'hi venera l'imatge de la Mare de Déu de Vall de Flors, patrona de la ciutat. Procedents de la susdita col·legiata es conserven uns bonics capitells romànics, els quals serveixen de piques d'aigua beneïta. Altres objectes interessants conté aquesta església, els quals han estat ja descrits diferents vegades (*).

Tremp. Capitell provinent de la antiga Col·legiata. Cl. G. Roig.

L'endemà de la nostra arribada a Tremp, dia 23, sortirem a les 6'30 del matí fent via cap a la carretera de Balaguer. A la mijta hora (tres quilòmetres) deixàrem a l'esquerra nostra el poble de Palau de Noguera, on, segons tradició, hi tenien un palau els comtes de Pallars. A la dreta s'obira, dalt de la serra, el castell de Mur i més

avall l'abandonat poble de Puigcercós, molt conegut amb motiu de la gran esclavissada de terres que s'hi produí l'any 1889 acompanyada de bufarades d'aire calent, quals fenòmens obligàren als ha-

(*) Actualment aquesta església és objecte d'una transformació important.

bitants del poble a fugir-ne i a edificar-lo en altre lloc més segur, pagant les despeses amb lo recaudat d'una subscripció pública coberta principalment per la nostra capital. El nou poblat es feu prop de la carretera, oferint un aspecte vulgar i sense caràcter.

A vuit quilòmetres de Tremp es troba l'embranchament del camí veïnal (quilòmetres 1'700) de Guardia, on hi arribàrem a les 7'30. L'esmentat camí ha estat construït per la Mancomunitat de Catalunya i inaugurat fa poc temps.

La vila de Guardia està situada al Sud de la Conca de Tremp, prop de la entrada del pas dels Terradets. Segons un il·lustrat historiari de la nostra terra, es coneixia aquest poble en els segles x i xi per la *Guardia d'Ermodolt*, qual nom remembraria pot-ser una torre o guaita que existia dalt de la carena on hi ha el castell i el monestir de Mur.

Havia estat una població murallada, conservant-se encara un portal a cada extrem del carrer Major. Té també alguns antics cases amb escuts heràldics damunt la porta. La casa rectoral havia pertanyut a la noble família de Miralles i de Luna, nom que recorda al doctor Miralles, cèlebre rector de Guardia i vicari general del pabordat de Mur, el qual regentava aquests càrrecs pels anys 1716-1735 i que, per tots els mitjans, defensà els drets de la pabordia contra les injustes pretencions de la mitra d'Urgell, que volia subjugar a la seva diòcesis les esglésies i el territori de l'al·ludit pabordat. L'església parroquial fou construïda a la meitat del segle XVIII sobre els mateixos fonaments de l'antiga. Es de bona construcció, però sense cap aspecte artístic.

En aquest terme hi tingué lloc un important fet d'armes durant la guerra de Successió. Segons conta un escriptor, el dia primer d'Octubre de l'any 1708 l'exèrcit de Felip V acampava a Guardia i el de l'Arxiduc estava a Llimiana. Un veí de Guardia que havia rebut forts agravis dels francesos, volguent venjar-se dels mateixos informà sigilosament als partidaris del segon de la situació dels seus enemics. Aprofitant-se de l'avís la gent de l'Arxiduc, a l'ésser de nit i després d'atravessar el Noguera Pallaresa, sorprengueren als castellans, donant-se una sagnant batalla en l'avui dia nomenat «Camp d'En Manel», de la que'n sortiren victoriosos els nostres fent molta mortandat en els contraris, entre ells el brigadier Brinyas i el marquès de la Mortara, quals despulles es sepultàren en l'església de Guardia.

Sabuda la malifeta pel gros de l'exèrcit castellà-francès destacat a Tremp, anava ja cap a Guardia per aterrar el poble i fer un escarment en els seus habitants, quan els sortí a l'encontre el rector, qui, agenollat davant del cap que menava les forces, li oferí la seva vida si era necessària a canvi

de la dels seus feligresos, que, a excepció d'un de sol, tots els demés eren innocents del fet.

Molt prompte donàrem per termenada la nostra visita de Guardia, sortint-ne a les vuit pel camí del fossar nou. En aquest s'hi veu una bonica creu de pedra d'estil abarrocat, en qual nus hi ha grabada la data de 1516 o 1517. Hi ha estat traslladada de poc

temps, alçant-se abans a la plaça de part de baix de la vila, per lo que era coneguda per la «Creu de Solsdivi-la». Dalt d'un serrat avençat s'hi obira, a l'enfront, el castell de Guardia, del qual sols resten en peu una mig partida torre i despulles de la seva capella romànica.

Creu del fossar, de Guardia.
Cl. G. Roig

Als pocs minuts del fossar es deixa a l'esquerra el camí que porta al petit poble de Santa Lluïa de la Vall de Mur, antic priorat pertanyent al monestir de Santa Maria, i poc després s'atravessa un torrent, empenent-se aleshores la sobtada i pedregosa costa que, serpentejant continuament, puja fins a trobar les comptades cases que formen el veïnat de Mur dessota i a curta distancia del castell i del renomnat monestir de l'esmentat nom. Eren les nou en punt, havent

passat, per consegüent, una hora justa des de Guardia.

Acompanyats del senyor rector, qui amablement volgué servir-nos de guia, visitàrem de primer les runes de l'antic castell dels senyors de Mur, edificat a l'extrem occidental de la Conca de Tremp, en el cim d'una estribació de la carena de muntanyes que separen la vall del Noguera Pallaresa de la del Ribagorçana. Son emplaçament és molt estratègic, oferint la seva carcassa l'aspecte d'un gros vaixell. Té una llargària de 31 metres per 11 d'ample, essent el gruix dels murs de vuit palms. L'interior del castell està esbalandrat i en completa ruïna, restant sols en peu pel cantó que podem considerar com de proa, una torre descansant sobre una robusta arcada i a l'extrem oposat arrenca de terra una altra torre rodona, de dimensions i alçària extraordinàries, tenint cinc

pisos o sostres i les seves parets al menys 16 palms de gruixària. Dóna entrada al castell una senzilla porta orientada de cara a Ponent, a la qual s'hi munta per una graonada de pedra en sec, feta construir de poc temps ençà per l'esmentat senyor rector i a les seves despeses. No s'hi veu a l'exterior cap reste de fossos, qual mena de defensa devia considerar-se innecessària per estar la fortalesa rodejada de cingleres.

No s'ha trobat cap document que dongui llum respecte la data de la construcció d'aquest castell. S'hi observen, però, en la mateixa, superposicions que denoten diferents èpoques, totes d'aspecte molt antic. El senyor Lluís Marian Vidal remarca l'existència d'un tros de mur ciclòpic dessota del castell. Segons es diu per tradició, la pedra que s'empleà per bastir-lo no és de la localitat i per a pujar-la dalt de la serra es feu per mitjà d'un cordó d'homes.

A manca de noves fidedignes s'atribueix la seva construcció als primers comtes de Pallars i per la traça general del castell pot considerar-se com a pertanyent al segle xi. El seu primer senyor directe, després dels esmentats comtes, fou l'Arnau, fill de En Ramón de Pallars i de Na València, filla de l'Arnau Mir de Tost, conquistador de la vall d'Ager. Després, per medi d'entroncaments, anà a parar la baronia, per indivís, a la casa dels ducs de Híjar i a la família Fors de Oliver, de Barcelona, darrers co-barons de Mur, segons el seu principal cronista (*).

La vista des del castell s'explaia fins a llunyans horitzons, destacant-se entre els més alts cimals dels Pireneus les muntanyes de la Maladeta amb son etern mantell de neu.

A cosa d'un quart del castell hi ha dalt d'un turó la masia de Miravet, molt bellament situada, on, segons opinió del senyor rector ja nomenat, hi tenien establert el seu tribunal de justícia els barons de Mur. En demostració de tal creença, ens digué també que damunt el portal d'entrada de la susdita masia hi havia un escut amb els atributs de l'antic destí de la mateixa, cosa que no poguérem comprobar per manca de temps.

Ressenyat ja, com hem sabut, l'esmentat important monument guerrer, ho farem ara del que, a son redòs i destinat a obres de pau, aixecàren a cosa d'un centenar de metres els ja nomenats comtes de Pallars, En Ramón i la seva muller Na València. Ens referim al monestir de Santa Maria de Mur, cèlebre prepositura de

(*) Lluís de Cuenca y de Perrino, «Historia de la Baronia y Pabordata de Mur».—Barcelona 1906.

canonges regulars de Sant Agustí, situat dins dels límits de la diòcesi d'Urgell, però amb església independent, de territori separat i que tenia, així mateix, jurisdicció pròpia.

El temple fou consagrat en 14 de gener de 1069 pel bisbe d'Urgell, En Guillén, baix l'advocació de la santa Verge Maria, de l'apòstol sant Pere i del protomàrtir sant Esteve. Fins l'any 1098, governant el comtat el fill dels fundadors En Pere de Pallars, no prengueren possessió del cenobi els susdits canonges, havent estat elegit primer Paborde En Berenguer Olomar. Extingida la comunitat en 1596 en virtut de la Butlla de secularització expedida pel Papa Clement VIII en 12 d'agost de l'any 1592, continuà des d'aquella data l'administració dels bens i dels drets i privilegis de la Col·legiata amb Paborde clergues seculars, essent-ne el darrer el doctor En osep Ramón Coll i Amill, mort a Barcelona en 4 de gener de l'any 1836. JActualment l'església ha quedat reduïda a simple parroquia rural.

El monestir estava defensat per un mur i la porta protegida per rústega bubarda. La planta de l'església és romànica, amb dues naus desiguals. La central, de 4'76 m. d'amplària per 9'10 m. d'alçada, i l'altra, de 3'50 m. d'ample i d'açats menor alçada. La llargada total del temple és de 22'72 m., segons dades consignades per En Joaquim Miret i Sans. A la part interior de l'absis principal, darrera l'altar major, hi havia, no feia aleshores pas gaire temps, unes estimables pintures murals. Per noves que corrien per allí, aquestes pintures foren extretes per un hàbil procediment, creient-se que aniríen a enriquir un important museu nostre. En la capella de Sant Pacià hi ha un sepulcre de pedra, amb escuts, que no se sap a qui pertany. Per la molta devoció que inspira a la gent del país, mencionaré també l'antic Sant Crist que's venera en una capella lateral, restaurada en temps del Paborde seglar En Francesc Cellarés, acabant-se l'altar en 15 de febrer de 1717. L'imatge del Redemptor és una escultura d'escàs mèrit artístic, però son molt anomenats els aplecs que en el seu honor es celebren tots els anys per la diada de la Santa Creu. També en èpoques de grans secades s'hi fan devotes romeries, essent una de les més importants que's recorden l'efectuada en 15 de maig de l'any 1897.

Entre la façana Oest de l'església i la porta del monestir està edificat el claustre, del segle XII, seguint l'antiga tradició. És rectangular, tenint en el costat ample vuit arcades i en l'estret sols quatre, sostingudes per una sola columna amb capitells de pobre ornamentació. Exceptuant dues o tres arcades, totes les demés estant aparedades.

Damunt l'esmentada façana de l'església s'hi veu una senzilla espadanya i al dessota, donant llum a l'interior del temple, hi ha una finestra mig partida per tosca columna que sosté dues arcades.

La porta de l'església no té cap caràcter. Davant de la mateixa hi ha una porxada amb seients de pedra arriats al mur, en qual lloc s'hi reuneix l'Ajuntament del poble per a deliberar i pendre els acords que convinguin.

Per acabar aquesta llarga descripció del monestir de Mur, sols ens manca esmentar l'absis de la seva església, el qual correspon a les dugues naus interiors.

A un quart de dotze deixàrem amb recança aquell lloc de tants diversos records, fent ràpida devallada vers Guardia, on tornàvem a entrar-hi al cap de mitja hora, per a sortir-ne novament a les 14 hores 15 minuts. Ens faltava recorre aleshores el trajecte més pintoresc, però a l'ensem el més llarg, per lo qual no podiem entretenir-nos gaire pel camí si volíem arribar a bon hora a Ager, distant encara uns 22 quilòmetres d'allí. De disposar d'altra mena de vehicle no hauria estat això res d'extraordinari, però divent-ho fer amb la cançoneria propia d'un carro, la cosa es tornava inacabable. Xano, xano, doncs, empenguérem la ruta, passant al cap d'una hora per Cellers, petit poble pertanyent al municipi de Guardia que's veu esglaonat al peu de la carretera i al costat del profund torrent del mateix nom, el qual desaigua prop d'allí al Noguera. Vint minuts després es troba la casa dita del Peatge, situada en el quilòmetre 53 de la carretera, lloc on antigament es pagava un dret pel pas dels Terradets. A la dreta es veuen les runes del monestir de Sant Miquel, de Cellers, que dependia del de Mur, no quedant-ne en l'actualitat quasi res.

Mes avall es deixa a l'esquerra el pont nou de Llimiana, d'una sola arcada, sobre el riu Noguera. Abans hi havia un pont vell nomenat de Monares, que s'enderrocà al construir-se per la Mancomunitat de Catalunya l'actual camí veïnal que va al susdit poble de Llimiana, amb un recorregut de set quilòmetres, completament acabat, treballant-se aleshores en la seva continuació cap a La Vall, des d'on seguirà per l'Hostal Roig a enllaçar a Vilanova de Meyà amb la carretera que porta a Artesa de Segre, travessa aquesta, que resultarà molt interessant pel turisme rodar.

El pont nou de Llimiana es troba a la mateixa entrada de l'engorjat dels Terradets. Altes i encinglerades roques estrenyen el llit del riu, al curs del qual apar volguer barrar-li el pas una vertical penya, tota ella plena de forats o coves, quals inaccessibles i fos-

ques obertures fan l'efecte de grans cataus d'animals fantàstics. De sobte, el riu tomba a la dreta i s'endinsa remorosament en mig d'aquella colossal falla que atravesa perpendicularment el Montsec de Nord a Sud. Es un espectacle imposant i depriment a la vegada. Les parets de la gorja s'acosten encara més i més, a l'ensem que guanyen en elevació i nuesa. Tot es quietut allí dins; la vegetació hi es migrada i escassa, dominant arreu la grisor de les roques, i sols la remor que fa el riu hi dona un xic de senyals de vida; però la seva mateixa monotonia i la color negrosa de l'aigua acaben de donar al paisatge un aspecte de feréstega solitud.

La carretera continua per la vorera dreta del riu. S'atravesa per un pont de pedra el bonic torrent del Bosc o de Moró, nom aquest darrer d'un poblet situat dalt d'aquelles afraus del Montsec. Clouen quasi el torrent uns formidables espadats d'alçària extraordinària i d'interessant rudesia. Desseguida es passa a l'altre cantó del Pallaresa pel pont del Mig, construït de ciment armat, continuant la carretera pel costat esquer del riu. Aigües avall s'obira un pont trencat i més endins un altre fet de maons, conegut pel pont d'Ager, únic que antigament posava en comunicació ambdues riberes, distingint-se encara a la dreta del riu l'estret i tortuós camí que menava a la Ametlla i a Ager. Aquest indret és el més engorjat, escorrent-se les aigües encaixonades per alts penyalars, per on s'enfilava el camí vell en el lloc que's coneixia per l'escala sobirana o del caragol. Sobre mateix de l'esmentat pont s'obren al costat de la carretera les dues boques del *Forat de l'Or*, unint-se ambdues galeries poques passes endins de la cova, formant-se aleshores una de sola bastant estreta i de molta fondària. En èpoques de forts llevants surt d'aquesta caverna un doll d'aigua considerable. No molt lluny del «Forat de l'Or», en el barranc de Vivó, que's troba entre Cellers i l'abans dita casa del peatge, hi ha altra sortida d'aigua en circumstàncies parescudes. Es una font que emergeix de dins d'una esquerra de la roca i en dies que també bufa el Llevant aixeca un raig d'aigua que puja verticalment uns quants palms de terra.

Es deixa molt aviat a mà esquerra el camí de l'enlairat poble de Rúbies, el qual dona nom al Montsec oriental. Després es troba al peu de la carretera l'abundosa font de les Bagasses, d'aigua fresca i regalada. El congost va eixamplant-se de mica en mica, cridant-nos prompte l'atenció unes fites blanques col·locades simètricament a cada banda del riu i a curta distància unes de les

altres. A mida que el terreny baixa les fites estan colocades en lloc més elevat sobre el nivell del riu, senyalant fins on deuen arribar les aigües, quan el grandios embalç construït a Camarasa per la «Compañía Riegos y Fuerza del Ebro» anegui tota la superfície calculada.

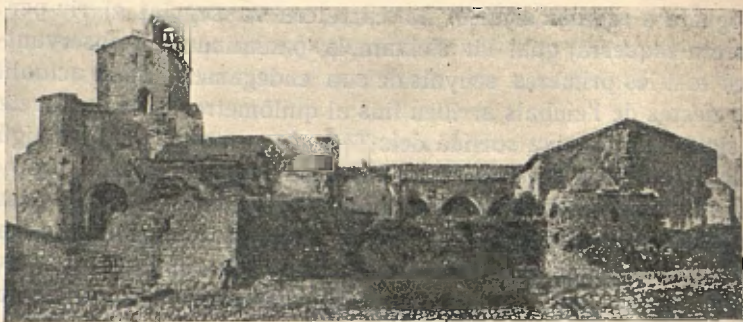
Eren les sis de la tarda quan arribàvem a la *passarel·la*, com li diuen per allí a un pont de ferro d'un sol tram que atravessa el Noguera a regular alçària. La carretera va seguint el riu per sa vorera esquerra, qual llit s'eixampla paulatinament, observant-se ben tost les primeres senyals de son endegament. En la actualitat els efectes de l'embals arriben fins al quilòmetre 48 de la carretera o sigui a la mateixa sortida dels Terradets en qual punt les aigües han perdut ja la seva corrent. Una casa de pagés situada prop de la ribera havia estat ja abandonada preveient son destí d'ésser engolida per les aigües. La corrent es feia per moments més mansoia, fins arribar a perdre son caràcter de riu. En canvi, havia ja anegat bon troç d'una joliua vall, sobressortint-ne de damunt de les aigües les copes i brancatges de gran nombre d'arbres plens de verdes fulles, denotant una alegre vigoria que contrastava amb la propera i dissortosa fi a que estaven condemnats.

Passada la susdita vall, el riu es decanta a mà esquerra per un congost, en direcció als pobles que formen la baronia de Sant Hoïme. A l'entrada del congost s'hi construïa un esvelt pont penjant de ferro, on hi porta un camí veïnal que estaven acabant aleshores, el qual queda així mateix a mà esquerra. Es troba després, a la dreta, el ramal que mena al poble de l'Ametlla, distant dos quilòmetres.

Amb tota catxassa anàvem pujant fins assolir la forta costa que deu guanyar allí la carretera general. Des del cim es domina un formós panorama vers el Montsec, qual muntanya es presenta enesprada amb les seves carecterístiques cornises, obirant-se als seus peus el riu, sense endevinar-se quasi per on té son pas pel mig d'aquell alt murallam. Una cantina que hi ha prop d'aquell lloc ens donà ocasió de descansar un xic del traqueteig del carro i de contemplar la bella situació del poblet de La Baronia, edificat dalt d'un turó, a la vorera esquerra del Noguera, sobressortint l'església i una alta i antiga torre de defensa. El riu es veu allunyat i a gran fondària, destacant-se també el sinuós curs d'un o dos torrents, amb la particularitat de portar, tant mateix, bon caudal d'aigua del tot tranquil·la. Es tracta, segons ens semblà a nosaltres, de que alçat el nivell de les aigües del Noguera han en-

vaït aquestes el llit dels seus afluents, donant-les el bonic aspecte de ries o fjords.

Ager. El sol anava a la posta i ens mancaven recórrer encara alguns quilòmetres per a arribar a dita vila. Per aquest motiu, tornàrem desseguida a emprendre la marxa. La carretera remunta el

Col·legiata de Sant Pere d'Ager.—Cl. G. Roig

torrent d'Ager, de voreres emboscades i molt pintoresques, seguint-lo durant bon troç a regular alçària. Per fi, faltàven pocs minuts per les nou del vespre, quan arribàvem a Ager, i com era natural, ja completament a les fosques, hostatjant-nos en una fonda o parador que hi ha a les afores de la vila tocant a la carretera. Escusso dir el gust amb que deixàrem el carro, cansats de tant trontollament i de lo avorrit que resultà la darrera part del camí sense veure res.

Per a tenir segura la nostra cabuda en l'auto que fa el servei de Lleyda, encarregàrem dos dies abans els seients a Tremp. L'hora oficial de sortida de l'automòbil de la darrera esmentada població, és a les sis del matí i de no portar retard, passa per Ager a les set o quarts de vuit. Ens calgué, doncs, matinejar força l'endemà, per a poder recórrer el més notable que conté la vila, abans de l'arribada de l'auto.

Ager està bellament situada al mig d'una reclosa vall, dominada pel Montsec d'Ares, o sigui el central, que la tanca pel cantó Nord. El seu caseriu ocupa el vessant d'un turó en qual cim s'hi destaquen les ruïnes de la famosa Col·legiata de Sant Pere, de canonges de Sant Agustí, que, com la de Mur de la mateixa ordre, depenia directament de Roma, sense que la mitra urgellenca

Cl. G. Roig

Orcau; poble i castell (pàg. 188)

Cl. G. Roig

Orcau; castell i capella (pàg. 188)

Cl. G. Roig

Castell de Mur (pàg. 192)

Cl. G. Roig

Claustre del Monestir de Mur. Detall (pàg. 193)

Cl. G. Roig

Cl. G. Roig

Vista parcial del Montsec de Rubies i embals del riu Noguera Pallaresa
(pàg. 197)

Pas dels Terradets (pàg. 197)

Cl. G. Roig

ni cap d'altre, hi tinguéssin el més petit domini espiritual ni temporal.

Fou el seu fundador l'Arnau Mir de Tost, il·lustre personatge i poderós capdill, quals afortuna des gestes obligaren als sarraïns a abandonar, en 1034, la vall d'Ager. Recobrada de nou per aquests, del 1041 al 1049, feren moltes malvestats, destruint vàries poblacions d'aquelles encontrades i entre elles la de Tremp. Vers l'any 1050, el mateix Arnau, conquerí per segona vegada la Vall, restant ja definitivament en son poder, erigint allavors el ves-comtat d'Ager i la sobredita Col·legiata.

Produeix fonda pena el veure l'estat en que's troba actualment aquesta antiga abadia. De la seva notable església romànica de tres naus, construïda a les darreries del segle XI o a principis del següent, poca cosa resta en peu. Les voltes estan esfondrades i els capitells de les columnes i tot el que tenia algun valor artístic o arqueològic, s'ho han endut o sinó ha estat bàrbarament trocejat, com ha succeït i, per disort passa encara, amb bona part dels monuments de la nostra terra. En el Museu diocesà de Lleyda, es guarda una triada col·lecció de capitells procedents d'aquesta església, la qual malgrat tenir tres naus, sols la central s'acusa a l'exterior i encara en forma ben senzilla. Contrariament, la part de dintre, a més d'ésser de molt esbeltes proporcions, té columnes adossades al mur, unides per una cornisa i decorat amb pintures, les quals han desaparegut quasi del tot. Dessota la nau principal, hi havia un altre temple de caràcter més antic, que està també en completa ruïna a conseqüència d'haver estat arrancades les columnes i capitells que sostenien les voltes. Del bonic claustre gòtic del segle XIV, també sols es conserva una de ses ales. Al costat hi ha una sala no molt gran, qual sostre presenta nervatures i petites claus de volta, d'estil ogival. Altres habitacions es conserven amb més o menys bon estat, dedicades a diferents serveis com son el de presó i hospital. No les poguérem veure, per estar tancades i no haver-hi allí cap guardià ni ningú per ensenyar-nos-les. Dolguts de tanta deixadesa i abandó, deixàrem aquell lloc, dirigint-nos a la parròquia. Té per patró a sant Vicens Màrtir i com a edifici, no's pot remarcar res de particular. Lo que si ofereix especial atenció, són, entre altres objectes d'orfebreria, dues creus de plata de força mèrit i valor, però lo més important que conté la parròquia, és un notable sarcòfag ornamentat amb baixos relleus representant tritons i monstres marins al voltant d'un bust central cobert amb la clàssica toga. Abans estava a la

Col·legiata i a l'enrunar-se aquesta, fou traslladat amb molt bon encert, a l'església parroquial, on serveix ara de pila baptismal.

S'acostava l'hora de l'arribada de l'automòbil, per qual motiu no'ns quedà temps de visitar res més de la població, ni veure alguns restes interessants del convent que, segons ens digué el senyor rector, tenen unes monges de la mateixa localitat.

A les vuit hores vinticin minuts, deixàrem la simpàtica vila d'Ager, emprenent l'auto la llarga i forta costa de Fontdepou, disfrutant sempre de la formosa vista de la vall. A l'arribar dalt del coll, la carretera gira cap als vessants de l'Urgell, on es dirigeix amb pronunciada pendent. A un quart de nou, passàrem pel poble d'Abellanes, trobant més avall l'antic monestir de Santa Maria, del qual vareig parlar ja en un altre ressenya (1). A les 11'15 arribàrem a Balaguer, sortint-ne després de curta parada, continuant cap a Lleyda, on hi érem a 11'45.

JOAN ROIG

El Bosc del Gresolet

PARC NATURAL DE CATALUNYA

Un xardorós *Crit de perill* (2), llençat per l'eximi poeta En Ramon Suriñach Senties, amb prou braó per a que fos sentit per tot Catalunya, m'innovà de que la Baga del Gresolet, una de les boscosries més boniques i més importants d'aquesta terra, estava amenaçada d'aterrament.

Prous són ja les belleses naturals desaparescudes i massa la passivitat observada, malgrat els clams continuats dels interessats en llur conservació. Cal, doncs, posar-hi un ferm aturador.

Posseït d'indignació i plé de fervorós i desinteressat entusiasme vaig iniciar una campanya per a la salvació del esplèndit bosc del Gresolet. En conferència donada primerament en el Centre Excursionista de Catalunya i més tard en el Centre Excursionista del Vallès, vaig significar la vàlua del bosc, la seva gran importància i el que calia fer per a salvar-lo. Els venedors del bosc no estaven en terror ferm, ja que obraven per compte d'altri y podien ocasionar greus perjudicis a noves generacions.

(1) BUTLLETÍ, vol. XXIX (1919) p. 224.

(2) *La Veu de Catalunya*, 17 d'Agost 1920.

Vaig procurar demostrar que l'aterrament del bosc tenia de produir forçosament greus danys a la comarca a on radica. Desaparegut el bosc, arrabassada la capa esponjosa que sosté el terror d'aquelles gegantesques muntanyes de Pedraforca, El Collell i Costes de Roset, tot el davassall de roca y clapissa esmenussada, tindria forçosament d'arrosegat-se per la pendent amb gran rapidesa, en les fortes plujes torrencials, portant la devastació i la ruïna als camps ribera avall conreuats. Els *capmasats* de Saldes per a treure avui un discutible producte del bosc, anàven a buscar la misèria i la desolació per al demà. Les generacions a venir, amb tant de dret com les actuals a l'us de fruit del bosc, perdien per a sempre més llurs drets escripturats i quedaven a més els fructífers conreus convertits en erms.

El bons catalans, admiradors de la bella natura, tenien de contemplar com se'ls hi arrabassava un joiell de preuada estima, admiració no sols de l'excursionista, sino de tot aquell qui tinga noció, per insignificant que sia, de sentiment d'art natural i d'amor a lo bell.

Una propagandà activa portada a cap, amb fe i entusiasme, pel CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA i per la LLIGA DE SOCIETATS EXCURSIONISTES, mogueren l'esperit de tot Catalunya, i la campanya fou secundada per les demés entitats culturals, mereixent l'ajuda i beneplàcit d'Autoritats i Corporacions oficials. Alguns patricicis fills de Saldes i altres veïns de la pròpia localitat cooperaren a la obra sentimental treballant en el concepte legal i jurídic per a que la venda no fos portada endavant.

L'amenaça està sospesa i hem d'esperar que'l fet paorós no's veurà realitat.

*
**

Al Pireneu aragonés li fou concedit un gran i bell Parc natural; al Pireneu navarrenc un altre. ¿No hem de aconseguir que se'n otorgui, quan menys, un al Pireneu català?

En aquest cas el Gresolet reuneix inmillorables condicions. Extenses i espesses boscúries, arbres gegantins, bells encatífats de verdor, grandiosos canviants de perspectives, muntanyes formidables d'agudes i retallades formes, esplèndides reconades de ferèstega bellesa, lluidors caients d'aigua, canals esfereïdores, baumes i cataus inabordables, conjunt superb i imposant del Pedraforca i dels enèrgics contraforts de la Serra de Cadí, aspectes pintorescos d'enlairadora poesia, aixerits isarts campant en abundor,

lliures i lleugers pels aspres penyalars i per la boscúria, perdius blanques voleiant per damunt de les altes crestes, caça notable variada per a constituir un gran vedat que servís de criader a la fauna pirenenca.

Transcriuré, per a no repetir-me, alguns paragrafs de la descripció feta en el BERGADÀ, VOL.V del PIRENEU CATALÀ: «Lloc retirat »i solitari, reclós per dretes i aspres muntanyes. El tanca al OSO. »el Pedraforca, que's presenta aplanat, tallat en sec, acanalat i aspre. »amenaçador, superb, rublert d'esplèndit bosc en sos baixos caients »i en tot allí on els negres pins i'ls faigs verdosos troben poc o »molt humus on arrelar-se o esqueis on arrapar llurs arrels. S'hi »noten a trets continuats, grosses carrerades de rocall estímbat, i a »llur entorn soques descarnades arrossegades avall junt amb la terra »pels allaus furiosos o pels arrossecs violents de pedres i aigues. »Són canals assenyalades, entre totes, la molt vertical del Riam- »bau, l'esfereidor Salt del Diable i la Rua Gran, que cauen per »damunt de la negre бага de Pi Agegut. En els recons més amagats, »ubacs i ombrívols s'hi obren fondes gralleres, inabordables bofies »de glaç, congestes de blanca i pura neu mai trepitjada. Els isards »campen lliures i lleugers per tots aquells enderrocs. Entre la vall »del Gresolet i el gegantesc Pedraforca, que s'enlaira a un desnivell »gairebé vertical de 1700 metres, s'avença un muradal més baix, »una aspra aresta que amaga a són redós un clot ombrívol en »el qual s'hi esten una atapeïda fageda d'arbres gegantins. Es el »clot de les Arquedes. S'enlaira vers al O. la clotarada del Collell, »que remonta fins a n'aquest coll, estant coronada de penyals »abruptes i de llisos de roca i guarnida en son davallant inferior per »belles randes de pinetars. Reclouen la vall, al NO., les Costes de »Roset o espadats de les Baumes, altre dret muradal, i ratllat per »pregones canals i xòrracs rocallosos i furgat per fondes baumes, »la Bola, el torrent de Paller, el paorós Forat Negre, el Clot Fondo, »l'Olla de la Mel, la Bauma Roja i el Canal del Cirer. S'enlaira al »NE. el coll de Bauma, entre les Costes de Roset i la cinglera del »Gresolet, que s'aixeca al SE. La gola pregona de la vall s'obre »dret al SSE. pel portell de Moronta, que dona eixida al estret del »Gresolet.»

Des del coll de Bauma—1550 m. alt—al fons de la vall on s'hi troba el xic i modest Santuari s'hi esten «una magnífica бага de »pins, alts i sapats, de fermes soques, amb extés brancatge que »s'aplana, dret en amunt, horitzontalment, entrecreuant-se. Hi han »exemplars verament notables. El terrer està cobert de verda i ata-

»peïda herba que rellú i contrasta amb la ferma negror dels pins.
»La fondalada és pregona; muradals de penya cauen de dret en
»l'aiguavés oposat. El Pedraforca s'ostenta gegantesc entre les
»clarianes de l'arbreda oferint fantàstic aspecte. Un seguit de pai-
»satges vigorosos, exuberants de vida i energia se frueixen a tra-
»vers de la boscúria. El conjunt es verament alpi. Les espadades i
»altres parets llises de les Roques de Roset s'aixequen a un costat
»donant tons grisencs, cendrosos, a la negror del bosc. Segueix a
»n'el pinetar una fageda colossal, d'arbres magestuosos, verds i
»relluents. L'entonació canvia. Boixos d'alçària considerable crei-
»xen entre la espessedat del bosc».

La forma de la vall és la que ha donat nom al Gresolet. Constituïxen els tres becs del gresol; la clotada del Collell, la sotalada de coll de Bauma i l'Estret de Moronta, per on s'escorre, jugarer i encongít, entre bancals de penya, el petit riuet.

Les condicions especials del lloc ofereixen gran interès per al botànic i l'ontomòleg i permeterien l'establiment de recria d'interessants exemplars de la fauna pirenenca, que estan amenaçats de desaparèixer.

Per lo indicat pot formar-se una lleugera idea de ço que seria aquest grandios i bell Parc natural, que deuria comprendre des del cim del Pedraforca, revoltant per les collades de Setfont i el Collell, les Costes de Roset i el coll de Bauma fins anar a trobar el coll de Llúria, quedant inclòs dins d'ell la pròpia vall del Gresolet amb sos brancals, el formidable Estret de Llúria, l'engorjat de Moronta i l'Estret del Gresolet.

Un bon camí de muntanya d'interessant trajecte, pel seguit de naturals belleses que abarcaria, deuria atravesar el Parc, començant a Bagà i terminant a Gósol. Recorreria la hermosa vall del Bastareny, facilitant en son traçat, la visita al Bullidor de Sant Esteve, a les interessants Fonts del Bastareny i a l'escaient Salt del Murcarol i passant per sota'ls cingles de Montmell i pujant al coll de la Vena, seguint per damunt de la esquerpa Vall Pregona, arribaria al collet de Llúria, punt de vista'l més imponent de l'enasprat Pedraforca. D'allí entraria dret al Parc pel formidable Estret de Llúria. Sortiria del Parc pel Collell, continuaria dret a Gósol per la Font de la Roca i per damunt de la naixenta vall de Lavansa, fruïnt de bells punts de vista de les grandioses serres de Cadí i del Port del Comte. Un brancal de camí deuria planejar-se des del coll de la Vena al de Bauma, altra de les esplèndides entrades del Parc. S'imposaria després la reconstrucció del camí a Cerdanya,

per la Font Cerdana i coll de Tancalaporta que facilitaria l'accés a la gegantesca Serra de Cadí.

Les grans vies de comunicació amb el Parc, deurien ésser establertes des de Guardiola-Bagà, per Massanès i per Saldes.

*
* *

Quedarien més assegurades, amb l'establiment del Parc natural, les relacions de comunicació, de que tan mancada n'està aquesta comarca, que no pas amb les vagues i pomposes *promeses* de construcció d'un ferrocarril, fetes per la Companyia, que tracta de beneficiar-se amplement de la explotació del bosc; *promeses* que no són *fermes*, ja que no consten en escriptura, segons declaració espontànea dels pròpis defensors de l'aterrament del bosc. El prometre no fa pobre. I además, si la Companyia explotadora per ses conveniències o interessos particulars, i per a donar un guany als seus capitals que no ho farà pas per sentiments altruistes, se proposa la obertura de treballs per a una explotació minera tant ho farà amb l'adquisició del bosc com sense obtenir-la.

I no'ns vinguin, además, *càndidament* a voler-nos fer entendre la diferència que hi ha entre explotació i aterrament. ¡Bé prou que'ns coneixem! ¡Bé prou que hi estem acostumats a n'aquests jocs de paraules! Totes les bagues aterrades se podria gaire-bé assegurar que han sigut baix la *careta* d'una *explotació* ben ordenada. No és cap garantia ni *vingt* ni *vuitanta* anys assenyalats en la duració de la tallada. Ja procurarà'l beneficiari del bosc aprofitar-se dels arbres millors i més hermosos, des de bon començament, deixant els demés a que vagin creixent. I és natural que així sigui considerant-ho baix l'aspecte crú del negoci, exempte de tot escrupul sentimental de bellesa.

Jo no m'atreviré pas a dir que'ls que defensen l'aterrament del bosc—i insisteixo amb el mot aterrament—coneguin o deixin de coneixe'l, sols si diré que si'l coneixen, o bé no saben apreciar sa bellesa i importància, o bé'ls ceguen apasionaments o mires interessades. Fent-els-hi favor tinc d'inclinar-me per lo primer.

Bons veïns de Massanès i Saldes, els que no heu de treure cap profit immediat, determinat de la venda del bosc del Gresolet, desconfieu dels que volen enlluernar-vos amb *promeses* i sols *promeses* vanes, no *escripturades*, i digueume amb la mà al pit si es possible capir, com manifesten aquestos que's diuen vostres desinteressats defensors, que la emigració que sofreix el poble de Saldes pugui ésser deturada amb la venda del bosc del Gresolet.

Jo que puc envanir-me de coneixe'l i coneixer la comarca, puc assegurar-vos que la venda d'aquest hermosíssim bosc, que val molt més que'l que vos l'aprecien, és pà per alguns avui i fam per a tots demà; que vos feu malbé un llegat que teniu el deure moral i a la volta escriptuari de trasmetre a vostres descendents i que no podeu malbaratar, i que la declaració de Parc natural del Gresolet podria ésser una font de vida i prosperitat per a tot aquest boci de terra catalana i un motiu de satisfacció i vanaglòria, no sols per a la comarca, sinó per a Catalunya entera que tots estimem.

CÈSSAR A. TORRAS

Els boscos de Gresolet

Quan després de llarga caminada assolim el cim d'una muntanya fronterera, nostre esperit es gaudeix en la contemplació de les planes i serres que es van allunyant fins a perdre's en l'horitzó; més aprop, nostra atenció es fixa en les grans taques fosques que ens parlen d'extensos boscos que cobreixen les terres de França. Girem la vista vers mitjorn i apareix la muntanya nua, recremada sota un sol roent on la vegetació hi és ben migrada, i sols de tard en tard veurem alguna verdor que ens indica l'existència dels pins o avets. Tot seguit se'ns acut una pregunta. ¿Es que, per ventura, en nostres muntanyes els arbres no hi creixen? No deu ésser pas així; en molts llocs podreu encara veure el rastre d'antics boscos destruïts per la destralt on les soques escapades s'aixequen de terra com llençant un punyent clam de protesta. En els pobles que recorreu en vostres excursions, moltes vegades els vells us parlaran de boscos desapareguts i de com els llocs que ocupaven s'han convertit en erms on les aigües han arrossegat les terres deixant-hi sols les pedres. Sense anar més lluny, aquests darrers anys la copdicia de veïns i propietaris ha arrasat boscos que comprenien hores i hores d'extensió i on no sols han sigut sacrificats absolutament tots els arbres, sinó que també els boixos i mates han sigut arrencats d'arrel, no quedant-hi més que desolació; una prova del que dic ho tenim en la que un dia fou l'esplèndida baga que omplia les vessants de la dreta del riu Bastareny damunt de Bagà. Vergonya fa dir-ho, com en nostre poble, el principal enemic de l'arbre, per no dir l'únic, és l'home.

Entre els pocs boscos que ens queden, n'hi ha un que podem qualificar de meravella, mes sobre d'ell hi sura una menaça de mort. Em refereixo al bosc de Gresolet.

En un replec de les muntanyes bergadanes, amagat entre timbes, hi ha un ample oasis de verdor; el Pedraforca, la muntanya gegantina, li serveix de fita i els seus cims semblen mirar-se'l amorosits als peus, al ensemps que amenaçadors, com guaita desconfiat que vigila tan preuat joell.

Cl. Ll. Estasen

Imatge de la Mare de Déu
del Gresolet

Quan l'excursionista deixa el coll de Bauma i comença la baixada de la clotada, s'endinsa tot seguit en una bella pinosa. Els arbres s'enlairen ben alts i entrecreuant llur branca formen un atapeït dosser verd atravesat sols per algun que altre raig de sol. Escursa el pas per a millor delectar-se en la boscuria i poc a poc es va acostant al Santuari que, baix la advocació de la Verge, dona nom a aquests indrets, i en sortint d'uns grossos faigs se li presenta de repent la vall en tota sa grandiositat. La primera vegada que la vaig visitar, la boira formava un espés vel per dintre el bosc i els pins pareixien fantàstics éssers d'originals formes que s'esvaïen en la grisor de la atmòsfera. Era ja aprop de l'ermita, quan en un

moment les boires s'aixecaren i llavors poguí contemplar la màgica visió del Pedraforca, aquella immensa fortalesa bastida per gegants, amb els seus torreons i marlets. En la part baixa, des del Collell fins aprop de Saldes, el bosc s'estenia en harmoniosa diversitat de verds, alternant amb el morat de les fagedes a l'hivern. Alguns anys han passat des de llavors i encara en servo un viu record.

Es aquest bosc tan esplèndid que's mereix parlar-ne detingudament. Des de Saldes un corriol l'atravessa en tota sa llargària, i sortint del poblet s'enfila al serrat del Campà on se domina la clotada de la Graboleda, qual arbreda baixa a tocar el riu de Gresolet. Es una mica més lluny, al collet de la Cabana, que el bosc comença amb verdadera magnificència; els pins-avets s'enfilen rectes i alts i en tal abundor que mirant a través d'ells, no es veu més que una espessor de troncs perdent-se en la negror. En amunt s'enlaira la gran muralla del Pedraforca amb les seves timbes de centenars de metres, ratllades de ferèstegues canals; seguint el camí,

Cl. I. Canals

Santuari del Gresolet i vessants septentrionals del Pedraforca (pàg. 206)

Cl. I. Canals
Pedraforca des del collet de la Cabana (pàg. 206)

Ci. Ll. Estasen

Ci. Ll. Estasen
Els avets del bosc del Pedraforca (pàg. 267)

Fageda del Pedraforca (pàg. 207)

Cl. I. Canals

Baga del coll de Bauma (pàg. 207)

Cl. J. Estasen

s'atravessa la canal de Riambau en el salt del Diable, alt d'uns quinze metres; aquesta colossal esquerda separa els dos cims septentrionals de la muntanya i gairebé d'una sola tirada cau fins al peu de la mateixa. A l'hivern, en èpoques de neu, hi baixen amb paorós soroll les allaus que's despengen dels cims, arrossegant en llur descens vertiginós, els arbres i roques que s'interposen a llur pas.

Apartant els alts boixos que mig amaguen el corriol, es puja al cap de la Jaça de l'Artiga i després de deixar alguns faigs de robusta soca, s'arriba al coll de Pi Agegut. Des d'aquí pot contemplar-se, en tota sa grandiositat, l'immens murallam del Pedraforca partit per la fonda canal de Riambau; de part i altre es domina el frondós bosc i els darrers pins i avets s'arrapen per la penya fins que faltant-los el lloc desapareixen, deixant veure l'enorme espadat que d'una embranzida s'enlaira als cims.

El camí s'endinza altra volta en aquella espessor de verdor, baixant a la canal Llarga, per on hi passa aguantat en troncs clavats en la roca; el bosc és aquí del més esplèndit que imaginar se puga; els avets hi són en gran abundor i dominen per complet, enlairant-se llurs centenaris troncs a 25 i 30 metres de terra; altres n'hi han que no han pogut resistir els anys i han caigut en dies de tempesta, jeient a terra la gran carcassa llur. Per entre els clars que deixen els arbres apareix allargasada la serra Pedregosa i la de Cadí, veient-se en avall els prats envoltats de frondosos faigs d'alegre fullatge. Perdedors corriols es van succeint uns als altres, tornant els pins, que no desapareixen fins a ésser al Collell, ampla collada que tanca la clotada pel costat de ponent.

Encara queda dintre de la vall un bosc que si bé no té l'extensió dels altres, no deixa d'ésser important. En el camí de Gisclareny a Saldes, en tombar el collet de Llúria, hi ha el bosc d'aquest nom, tot ell de pins, entre els que s'hi troben notables exemplars i per mig del ramatge es veu el Pedraforca baix un aspecte completament diferent del que presenta pel costat de Gresolet; els dos pals s'enlairen majestuosos separats per la fonda bretxa de l'enforcadura, çò que li dona la forma original d'on li vé el nom.

No es cregui que exagero en parlar d'aquests bells recones de nostra terra, molt al contrari, sento no posseir les qualitats suficients per a donar una descripció justa que expressi les intenses emocions experimentades en recorre per diverses vegades aquelles frondoses boscúries. L'excursionista que visiti aquests paratges convindrà en que no he pogut donar més que un migrat reflexe de la realitat.

La major part d'aquests boscos han sigut venuts per a ésser completament devastats, ja que en la venda no es fixa l'espècie d'arbres ni dimensions; mercès a las gestions d'uns quants entusiastes, de moment s'ha pogut aturar tan grossa barbaritat, mes no cal descansar fins assegurar que tal bellesa natural no sigui destruïda, ni permetre que desapareixi el que deuria ésser patrimoni de tots.

LLUÍS ESTASEN

El nostre Gresolet

La defensa d'un bosc té un sentit emocionant i concret de defensa de Pàtria: un bosc és carn viva de la Pàtria.

El bosc del Gresolet és un troç superbament lliure de la Catalunya somniosa de llibertat.

Perquè és superbament lliure és per lo que ha encés cobejances.

Mes no serà, car tots ja'l defensem. Un bosc ! Quin gran respecte farà'l poema d'un bosc !

Un bosc com el del Gresolet és anys i segles de copzar i retenir la riquesa i la força del sol; és arpa que polsen els vents elements que neixen de la mar i moren a la terra i dels vents agitats, els d'ales boges, que neixen en l'espai, entre dos móns i passen, escabellen la terra i fugen; és formació constant i renovada de nius, cançons i llegendes; és creador de flors que'ls enamorats i els poetes descobreixen com sospirs insospitats de la Natura mare; és vida i repós, ardència i ombra; és tamís remorejant pel dia gloriós i copa misteriosa per a la nit silent; és allunyador de la sequetat miserosa i xuclador de la riquesa fresca de la germana aigua quan no afluïx dintre seu com llet d'un pit ubèrrim; és delit de camins cap al cel i concreció de dreceres i amorosiment de falda; és vida per la vida d'ocells, formigues i homes.....

Ell dona l'amor a les cabanes i a les masíes i aquell fum blau que a la caiguda de la tarda s'enfila en pau, teulada amunt, com si encensés el tremolor adorat de les estrelles. Ell dona pastoratge i bondat i gràcia virgiliana a les bestioles amades del Pobriçó d'Assís i salut i dignitat al jovent d'una raça reservada a destins que vol fitar la glòria de tots els cims obiradors.

Té calor, misteri i harmonia de la vida transcendent de les entranyes, i tot ell plé, tot de verd, com un pom, és, sota'l cel, talment un coixí de repòs per al cap invisible de la Pàtria, angoixosa, esforçada i combatent, qual fesomia, inconcreta, té als nostres ulls quelcom de la mare enyorada i sofridora i de la promesa inconeguda i somrient.

Ell té aquesta cosa olorosa, carnosa i forta que és la fusta, amada de Sant Josep fuster i on recorren, en hores reivindicadores, per les boges flames destructores o venjatives que conté, els revolucionaris.

Aquest bosc del Gresolet, qual origen en la terra antiga i bellesa contemporània avui glorifiquem; qual manament d'amor llunyà i jurament pel seu significat futur concretem avui, no el coneguerem pas fins ara ha fet un any en uns dies blaus i lliures de companyia d'amistat absoluta que és el suprem amor.

Els pins penitats arran de cel pel sol i inquiets de vent, on a la nit s'hi penjava la lluna camí de sol post com conde mnada a enamorament impossible; les flors i els ocells; el pas jup dels homes per la ruta i la veu desvetlladora d'un violí meravellós que, carn i terra endintre penetrava, fent pujar a flor de llum la flor trista del més recòndit secret de la entranya adolorida, vàren dir-nos que'l bosc sofria d'una menaça.

Com sia que el mateix bosc ens havia purificat—nous Parcivals—vàrem armar-nos cavallers de creuada, prenent jurament d'intorsable fortitud davant la petita flor, blanca i groga de la neu i davant una figureta d'or de Sant Jordi, patró.

Vàrem llençar el crit de perill amb la destra extesa i la sensibilitat sempre latent de nostra amada terra hi va respondre.

Si érem uns quants primer, ja som molts; ja som tots.

Som ja vora l'arc triomfal de la victòria.

No hi confiem, però, massa: no posem.

Pel bosc del Gresolet, pel troç amat i lliure de Patria, avant!

R. SURIÑACH SENTÍES

Documents d'art antic català

Recullits i publicats a cura de la Secció Arquelògica
del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA.

En Joan Derva, pintor de Montblanch, contracta la pintura del retaule de Santa Maria de Belianes amb els jurats del lloc. 27 d'abril de 1486.

Die .xxvii. mensis aprilis, anno a nativitate Domini .mccccclxxxvi. En nom de Deu e de la Verge Maria. Capitols feyts entre lo honrat Johan Derva, mestre pintor, habitant en la vila de Montblanch ab los honorables Pere Malet, Antoni Moreyl, jurats, e Joan Granyó e Monserrat Mora, Guinvier de Navés, prohomes del loch de les Belianes, sobre lo retaule de la Verge Maria que los dits jurats i prohomes donen a fer al dit mestre, segons deval es scrit per capitols.

Primo, volen los dits prohomes que lo retaule sie feyt de la Verge Maria segons es feyt lo de Ciutadilla, lo qual ha feyt lo dit mestre, ab tota aquella amplea e llarguea daurat d'or fi e de colors fins, de les imatges e istories, segons es aquel de Ciutadilla de la Verge Maria.

Item, volem los dit jurats e prohomes e son de acord ab lo dit mestre que'l dit mestre s'obligue que si nengunes coses se cascassen al portar, lo dit mestre s'obligue de adobar e tornargo en la forma deguda.

Item mes, consent lo dit mestre de dar fermanor als dits jurats e prohomes que la quantitat que el a haver del dit retaule tota hora que les voldran.

Item, haver lo dit mestre de fer lo dit retaule. xxiv. liures, pagadores en les pagues desus scrites.

Item, ara de present sis liures, en Sta. Maria d'Agost primer vinent sis liures e a l'altra festa de *Omnium Sanctorum* sis liures, e lo restant cuan vinre al retaule per portar.

Item mes, promés lo dit mestre de fer e haber feyt lo dit retaule de aqui a Sta. Maria de febrer primer vinent.

E totes les dites coses promet cumplir e tenir, e obliga tots sos bens, e los dits prohomes aixis mateix prometem de cumplir les dites pagues al dit mestre sots obligació de tots sos bens. Volem sie continuat dit acte largament si neceeari seya. *Testes hujus rei Sr. Mestre Llorens de Vallbona e Mestre Joan Steve de Ciutadilla.*

Arxiu parroquial de Belianes.

Document comunicat per mossen Sanç Capdevila, Arxiver de l'Arquebisbat de Tarragona.

El «Club Alpin Français» a La Renclusa

Entre les diverses ascensions col·lectives que amb motiu del Congrés Pirenenc va organitzar el «Club Alpin Français», hi inclogué la del Pic d'Aneto, que devien realitzar nostres companys francesos partint de Bag-nères de Luchon el dia 4 de juliol prop-passat.

Assabentat el «Centre Excursionista de Catalunya» de la projectada ascensió per atent comunicat, i d'acord amb els arrendataris del xalet de La Renclusa, s'avençà la data d'obrir aquest, per tal de poder hostatjar els bons amics del «C. A. F.», que en gran nombre es proposaven pendre part a l'excursió ja dita.

Oimés cregué el «Centre» que era necessari per palesar l'estreta companyonia que ens uneix amb el «C. A. F.» fer-se representar oficialment a La Renclusa, a fi de donar la benvinguda als congressistes i acompanyar-los en l'ascensió a l'Aneto i foren delegats els socis Srs. Joaquim Rubió, Josep Pons i Estanislau Pellicer per aquest objecte.

Arribats nostres consocis el 3 de juliol al xalet, esperàren l'endemà l'arribada de la caravana francesa i en obirar-la sortiren a rebre-la a meitat de la pujada que condueix al xalet.

Exposat pels nostres delegats el motiu de llur presència i fetes les degudes presentacions pel comisari general del Congrés, monsieur Diego Calvet, de Burdeus, qui és a l'ensemps consoci nostre, s'entaulàren ràpidament mútues coneixences, tot esperant altre nombrós grupu de congressistes que arribàren més tard per haver visitat el Forat d'Aigualluts.

Reunits tots a taula, el senyor Rubió en nom del «Centre» oferí una copa de vi als nostres hostes, fent vots per la prosperitat del «Club Alpin Français» i per l'unió cada dia més cordial d'abdues entitats pireneistes. Fou contestat en nom del «C. A. F.» pel seu vis-president monsieur Gatine, qui tingué paraules de franca simpatia pel «Centre» i per l'obra realitzada pel mateix en aquest vessant dels Pireneus. Aquesta festa tingué, com no podia ésser altrament en el lloc on es celebrà, un caràcter del tot íntim i amical, però en guardaran un vibrant record tots els assistents per l'entusiasme que hi regnà.

L'endemà, dia 5, s'emprengué en plena nit l'ascensió al Pic d'Aneto. Fou un espectacle ben pintoresc veure les sis cordades formades per vint excursionistes (d'ells tres senyores) i cinc guies avençant per la gelera com un cuc gegantí. Sens cap contratemps s'arribà al cim, des d'on poderen contemplar el magnífic panorama que d'allí s'obira car el temps era verda-rament esplèndit. La devallada fou feta per les cordades de gent jove amb menys de dues hores, mercés a l'excel·lent estat de la neu.

De retorn a La Renclusa nostres delegats foren insistentment invitats a que seguissin fins a Luchon, per tal de pendre part en el banquet oficial del Congrés que el dia 6 devia tenir lloc a Superbagnères. Malhauradament

aquesta invitació, no pogué ésser acceptada per una momentània indisposició soferta per un de nostres consocis, però no per això fou menys agraïda i remerciada. Amb tot, el «Centre» estigué ben representat en el susdit banquet car monsieur Calvet, qui, com hem dit forma part de la nostra entitat, n'ostentà la representació i segons notícies, en aixecar la copa en nom de la mateixa fou saludat amb un perllongat aplaudiment.

Alguns projectes germinaren durant les hores que nostres consocis visqueren a les Maleïdes amb els camarades del «C. A. F.» i no cal dir que tots ells tindran nostra millor simpatia, no tant sols per estrènyer els lligams d'amistat entre les dues societats, sino també perquè les relacions entre els pireneïstes d'un vessant i altre siguin cada dia més nombroses i efusives.

Registre de les ascensions al Pic de la Maladeta

(Acabament) *

9 Août 1912.—Jean Sabadie, de Toulouse, Félix Allemann, de Narbonne, et Jean Zyromski, venant du Néthou, partis du pic a 9 h. 10 en compagnie du guide Jean Courrège.

26 Agosto 1912.—Emilio Juncadella Vidal con los guías Jean Haurillon y José Sayó. Subida por la cresta Norte sin tomar el glacier. Nieve fresca en toda la ascensión. Consultar los tarjetas dejadas en la arista.

18 Septembre 1912.—T. Arthur Lynch, de Bayonne, et René Barler, guide Salle, de Luchon. La grêle tombe; il est 2 h. 45.

14 Juillet 1913.—Jean Noailles, du C. A. F., et Guillaume Régis avec les guides Autesdebat et Martre d'Oo. Venant du Néthou, au sommet 10 h. 45 arrivée au sommet de la Maladetta, 3 h. 15.

27 Août 1913.—Madame Mazelie, Raymond Payras, Bertrand Couget et Joseph Deloume, avec Jean Haurillon, guide. Montés par le glacier Nord de la Maladetta, puis par la crête qui vient de l'Ouest.

3 Août 1917.—Juan B. Aguilar Amat y Banús, avec Emilio Juncadella, de Barcelona, et les guides Jean Haurillon, de Luchon et José Delmás et Daniel Mora, de Benasque.

31 Août 1917.—Jean Sabadie, (2ème ascension) avec le guide Jean Haurillon, de Luchon, partis de la Rencluse arrivent au sommet de la Maladetta par le col de la Rimaye et le glacier Nord sans avoir pu faire, a causa de la neige fraîche, l'escalade de la crête. J'espère bien la réussir une autre année.

10 Août 1918.—Mrs. Paul Alba, Henri Sabadie, Auguste Alba, Fernand Petit et Henri Laffont, guidés par Jean Haurillon et Ramon, de la Rencluse. Arrivés avec temps splendide. Repartons, demain, au Posets, Perdighero, etc.

24 Août 1918.—Georges Desbrière et Madame Cartier Breison, sa sœur, avec Antonio Abadías. Partis de la Rencluse a 3 h. et demie; arrivés au

* V. pàg. 9.

sommet a 8 h. 20, après un detour plein d'agrément. Salut et fraternité a ceux qui liront ces ligues.

9 Juillet 1919.—John de Vars Hazard' of S. A. C., by NE. arête. Guide Jean Haurillon, de Luchon.

10 Août 1919.—Jacques de Lépéney, du C. A. F., Section de Chamonix. Arrivé au lever du jour, 5 h. 45; temps superbe. Pars vers le Néthou.

11 Agosto 1919.—Diez y media de la mañana; buen tiempo; calor. Pilar Larrañaga de Arcante, Jenaro R. de Arcante, Andrés Leguñena, con el guía Antonio Abadías, de La Renclusa.

17 Août 1919.—10 h. Mr. Daure avec Jean Haurillon, de Luchon. Par la crête Nord Est.

25 Agosto 1919.—A las 11, con mar de nubes. María Luisa Sánchez de Madinaveitia, Juan Manuel Madinaveitia, con el guía Antonio Abadías, de La Renclusa.

31 Août 1919.—Baron Osy de Zegwaart avec les guides Jean Haurillon, de Luchon, et Edouard Pont, de Cauterets.

5 Septembre 1919.—Mr. Diego Calvet, de Bordeaux, et Castagne (guide), de Gavarnie. Le 1er Septembre: Gavarnie-Bielsa; Bielsa-Biados (pied de Posets). Mauvais temps. Biados-Benasque; Benasque-Rencluse. Le 5 Septembre. Rencluse au sommet de la Maladetta par l'arête Nord en partant du Portillon. Repartons, toujours par l'arête, au pic du Milieu et au Néthou.

9 Septembre 1919.—Jean Sabadie, du C. A. F. et S. A. (3ème ascension), Henri Sabadie, du S. A. (2ème asc.) et Henri Laffont (2ème asc.), accompagnés par Jean Haurillon, de Luchon, leur guide et leur ami, arrivent a la Maladettapar la crête Nort-Est en 4 h. 50 de la Rencluse. C'est la revanche de l'echec d'il y a deux ans.

Sense data.—D. Dalfour (?). Partis de la Rencluse a 1 heure matin. Arrivés au sommet de Néthou a 6 h. 30. Arrivés au pic du Milieu a 8 h. 15. Arrivés au pic de la Maladetta a 10 heures. Acompagné du guide Bernard Salle, de Luchon. Vue splendide, trouvée plus belle encore que des deux pics précédents a cause... [la targeta està en molt mal estat i fa illegible el reste de l'escrit].

Sense data.—Octave Vieujant et André Scottier (?)... [el reste de l'escrit és del tot indesxifrabable].

Henri Cadier avec ses 4 frères, Georges (le guide), Charles (le cuisinier), Albert (l'artiste photographe) et Edouard (le sapeur)... [la targeta està incompleta i no permet llegir el reste de l'escrit].

Sense data.—Lieutenant M. Crampe, de Cauterets.

Samedi, 26 Août.—Paul Bernard et son frère Maurice, du plan des Etangs par l'arête Nord Est.

17 Juillet.—Miss Barnicoat, de London, et Armand Vagne (Besançon), avec les guides Bernard Salle et Bertrand Courrège, venant du Néthou arrivés a 11 h. 30. Temps superbe.

15 Septembre...—Dr. P. Lejonne, du C. A. F. (Paris), avec Jean Haurillon (Luchon). Départ de la Rencluse 7 h. 45 a causa de brouillard. Sommet 10 h. 45.

Registre de les ascensions efectuades al Posets (3.367 mts. alt.), en els anys 1905 - 1921

El dia 19 de juliol de 1921 els socis senyors Joan Navarro i Joan Sellarés realitzàren l'ascensió al cim del Posets, trobant-hi el llibre-registre depositat pel «Centre» en agost de 1919 completament destroçat pels llamps. En virtut d'això, retiràren del *cairn* l'esmentat llibre amb totes les targetes que hi trobàren i el substituïren per un altre de nou, en les primeres fulles del qual foren anotades totes les ascensions fins a la data efectuades. A continuació transcrivim literalment el contingut en les targetes i en el llibre destroçat, l'original de tot el qual queda arxivat en el «Centre»:

24 Août 1905.—Emile Bergis avec Raphael Augusto.

5 Juillet 1907.—Ernst Meier, de Nurnberg. D. C. A. V. Sect. Ngb. C. A. F. Sect. Paris.

5 Juillet 1907.—Theo Koerper, de Nurnberg. D. C. A. V. Sect. Nurnberg. C. A. F. Sec. Paris.

13 Septembre 1908.—Louis Moog et Dr. Aug. Moog. Guide François Salles. Crête difficile per la neige glacé.

1 Août 1909.—Henry Motas d'Hestieux, P. de Joinville, Pierre Harlé, François et Jean Marie Salles. Monté par couloirs et crête sud, faciles. Avec Jean Marie Salles faisons, au Posets, una magnifique tour pour remplacer l'ancienne écroulée.

1 Août 1909.—Pierre Harlé avec P. de Joinville et H. Motas d'Hestieux. Guides: François, Jean Marie et Antoine Salles. Sommet 8,10; en 2 h., $\frac{1}{4}$ depuis le campement établie près de la cabane supérieure de la vallée d'Eriste.

13 Août 1909.—Ernest William Vignal et Eugène Plaisant du C. A. F., Paris. Guides: Courrège, Salles, Bernard, de Luchon.

21 Septembre 1910.—Melle. Juliette Fache, 19 ans et Mr. Eugène Fache, du C. A. F. Sect. P. C. avec le guide Jean Courrège et le porteur Firmin Sarrieu, ont fait l'ascension du Posets par un temps splendide, mais la montée a été très dure, la neige molle de 0'66 cent. d'épaisseur.

8 Septembre 1911.—Docteur E. Constantin, du C. A. F. (Section Pyrénées Centrales); Dr. P. Lejonce (Section de Paris) et Mr. P. Hèvre, de Paris, avec le guide Jean Marie Salles, de Gavarnie, venant de Gavarnie et allant a la cabane de Paul ont passé le Pic de Lardana en col, le 8 Septembre 1911.

9 August 1912.—Mr. Robert Craigie, the Posets climbed without guides.

12 Août 1912.—Félix Allemané en compagnie de Jean Lyronski et Jean Sabadie. Guide: Jean Courrège. Temps superbe.

15 Août 1912.—Louis Moissan avec les guides Jean Marie et Charles Castex.

15 Août 1912.—Roger Chahaneau avec J. Lefèbre et les guides F. Bernard Salles et Jean Marie Salles.

17 Août 1912.—Georges Ledormeur avec son compagnon C... venant du Cotiella par El Plan, l'Hôpital de Gistain, la vallée de la Cinqueta et l'arête qui vient du col de Gistain. Beau temps. Assez belle vue.

17 Août 1912.—Macchin Chouette, de Pau, venant du... Cotiella (ce n'est pas la porte à côté) par El Plan, Hospital de Gistain et l'arête qui monte du col de Gistain au Posets. Il fait bien chaud.

22 Août 1912.—Camille Ribayrol avec Jean Marie Salles, guide à Gavarrie. Partis des cabanes Viados à 5 h. moins 5; arrivés à 8 h. 3 m., venant du Mont-Perdu.

23 Août 1912.—Pierre Soubiron et Jean Duffour du C. A. F. (Section Pyrénées Centrales) sont montés au pic avec le guide Jean Courrège. Temps superbe.

13 Septembre 1912.—Mr. William V. Goulstone and Mr. S. E. Lucas with François Fedacou (guide).

22 Juillet 1913.—Henri Brulle et Roger Brulle. Sans guides.

5 Setembre 1913.—El dia 5 de Setembre de 1913 pujàvem a aquest pic de Posets (Llardana) amb un temps magnific quelcom boirós y amb temperatura benigne; fèrem nit avans en lo covatxo de Llardana d'Eriste. Juli Soler y Santaló, membre del «Centre Excursionista de Catalunya». Antoni Pueyo, guia d'Eriste.

10 Agost 1915.—Pujats des de les cabanes d'Eriste, amb bon temps. Antón Armangué, Lluís Estasen i Josep M.ª Lucena.

13 Agost 1915.—J. Cusi, de Figueras. ¡La benehida boira ens fa pensar que som al Paradís!

7 Agost 1916.—Pau Badia y Joan Sala, de Barcelona, han fet l'ascensió des de El Clot (riviera de Gistain) acompanyats del guia Pascual Bernat, de Gistain. Pujat en 3 h. 30. Dia espléndit.

12 Août 1918.—Fernand Petit, P. Albe, L. Albe, H. Sabadie, Henri Laffont. Départ de Luchon le Vendredi 9 Août. A la Maladetta le 10 Août. Séjour à Venasque. Départ par Eriste le 11 Août. Nuit à la cabane. Arrivés au sommet 10 h. 1/2. Temps splendide. Guides: Jean Haurillon et Daniel Mora, de Venasque.

Sense data.—Maurice Gardères, Paul Minvielle et René Bernardinger E. C. P. Venus des Gourgs Blancs; allant au Nathou. Après avoir couché dans une grotte au pied du col de Gistain, sont montés ici par le brouillard et par une cheminée à raide qu'ils ne prendront certes pas du retour.

E. Plaisant, de Paris. C. A. F.

Roca, de Barcelona.

Jean Taillefer, Paul Conget et Robert Roederer. Partis de Luchon le 11 couché le 13 à Venasque; arrivés à 12 h. 50 après avoir passé la...

9 th. August from Cabane des Soldats. S. W. Surndells... J. R. Thackrah. Plymouth, (England). Without guides.

Le 11 Septembre. Daniel Dollfus. Parti avec la guide Bernard Salles, de Luchon, de la cabane de bergers d'en haut à 4 k. 30. Arrivé à 8 h. 45 au sommet du Posets. Temps très convert, brouillard, aucune vue.

Robert Nicod et Robert Mauriccee avec le guide Sarrieu.

(Seguirà).

Estació meteorològica de Viella (Vall d'Aràn)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE FEBRER 1921

TEMPERATURES A L'OMBRA					PRESSIONS BAROMÉTRIQUES	
MITGES MENSUALS		MÀXIMA ABSOLUTA en 24 hores	MÍNIMA ABSOLUTA en 24 hores		MITGES MENSUALS A 0° 1 A LA GRAVETAT NORMAL	
8 mati	4 tarda				8 mati	4 tarda
0°, 12	6°	15° (dies 4 i 23)	—10°6 (dia 10)		681.8 mm.	681.2
Oscil·lació extrema mensual 25°5		MITGES MENSUALS			A 0° AL NIVELL DE LA MAR	
Variació màxima diurna (dia 9) 17°5		10°	—2°03		767.7 mm.	765.4 mm.
					Màxima (dia 28) . . .	780.2 mm.
					Mínima (dia 2) . . .	753.8 »
					Oscil·lació extrema .	26.4 »
HUMITAT RELATIVA					PLUVIOMETRIA	
MITGES MENSUALS		8 mati	4 tarda			
Termòmetre sec.		0.17	5.9	Total d'aigua caiguda en el mes . .	34.5 mm.	
Termòmetre moll		—0.51	3.9	Dia de major caiguda (dia 6) . . .	14.3 »	
Humitat (percentage) . . .		87.	69.9	Intensitat per dia de pluja i neu . .	4.31 »	
Dies de saturació		4	2	Total d'espessor de neu en el mes .	0.135 mt.	
				Dia de major espesor (dia 15) . . .	0.07 »	
				Vent dominant en els dies de pluja i nevades.	calma SE.	

VENT

DIRECCIÓ	8 mati	4 tarda	VELOCITAT EN 24 HORES	
Calma	22	17		
N.	—	—		
NE.	1	1	Mitja mensual diària.	
E.	1	3	Màxima absoluta (dia 21)	
SE.	3	1		
S.	1	6	Recorregut total en el mes.	
SW.	—	—		
W.	—	—		
NW.	—	—		

ESTAT DEL CEL

DIES	8 mati	4 tarda	DIES DE	NÚVOLS		NUVOLOSITAT	
				CLASSE	8 m.	4 t.	MITGES MENSUALS
Serens	12	9	Pluja	8			
			Boira	4			
			Rosada	3			
Nuvolosos	12	13	Gebre	14	Cirrus	2 4	8 mati 4 tarda
			Glaçada total	2	Nimbus	8 6	
Coberts	4	6	Glaçada, 8 m.	10	Stratus	1 —	3.7 5
			Neu	4	Cumulus	3 3	

Les anotacions diàries han estat preses pel G.^e Josep i revisades pel Dr. FAURA I SANS.

Editorial Catalana, S. A.

BIBLIOTECA LITERARIA

Les obres mestres de la
literatura mundial

BIBLIOTECA CATALANA

Antologia d'escriptors
catalans de tots els temps

Cada volum 2'50 pessetes

SUBSCRIPCIÓ ANYAL ISOLADA

Barcelona 24 pessetes; fora 26 pessetes; estranger 29 pessetes

ENCICLOPEDIA CATALANA

Elements de cultura universal en la nostra llengua

Enquadrada en tela :: Cada volum 2 pessetes

Els volums dobles es compten per dos

SUBSCRIPCIÓ ANYAL ISOLADA

Barcelona 20 pessetes; fora 22 pessetes; estranger 25 pessetes

SUBSCRIPCIONS COMBINADES O **LOTS**

		Barcelona MES	Fora TRIMESTRE	Estranger ANY
lot 1 ^{bis}	Biblioteca Literaria. .			
	Biblioteca Catalana. .	6'—	19'50	100'—
	Enciclopedia Catalana. .			
lot 4	E) Biblioteca Literaria. .			
	Biblioteca Catalana. .	4'50	15'—	54'—
	F) Biblioteca Literaria. .	4'50	15'—	54'—
	Enciclopedia Catalana. .			
	G) Biblioteca Catalana. .	4'50	15'—	54'—
	Enciclopedia Catalana. .			

Correspon entregar un volum mensual de cada Biblioteca subscripta.

Els volums dobles es compten per dos.

Recomanem que al dirigir-se a's anunciants anomenin aquest Butlletí

Història Nacional de Catalunya

per A. ROVIRA I VIRGILI

EDICIONS
PATRIA
Diputació, 95
BARCELONA

Un quadern setmanal
de 32 pàgines amb
nombroses il·lustracions
Pessetes 1'50

Els socis que desitgen sub-
scriure's poden dirigir-se
al conserge del Centre